

80-JARIGE OORLOG

FIETSROUTE

40 KM, IN TE KORTEN TOT 25 KM

FIETSROUTE 80-JARIGE OORLOG

Deze fietsroute voert u door het afwisselende landschap tussen Bredevoort en Groenlo in het oostelijk deel van de Achterhoek. U maakt kennis met de historie van de 80-jarige oorlog en de zichtbare herinneringen aan deze bewogen tijd in de geschiedenis van deze twee vestingsteden.

Informatie:

Afstand:

40 km, verkorte route 25 km

START- EN INFORMATIE- PUNTEN:

TOP bij Herberg Erve Kots,

Eimersweg 4 Lievelede
(0544) 371 691

TOP bij Marveld Recreatie,

Elshofweg 6 Groenlo
(0543) 466 000

TOP bij Slingeplas,

Kruittorenstraat Bredevoort
Informatiecentrum Bredevoort Boekenstad
(0543) 452 380

TOP bij Café-restaurant Beneman,

Winterswijkseweg 9 Vragender
(0544) 371 271

Markering:

zie afbeelding bordjes. De punt van de lans geeft de richting aan.

Ontbreekt er een bordje?

Of heeft u andere opmerkingen over deze fietsroute? Geef dat dan door aan VVV Groenlo, Mattelierstraat 33 Groenlo (0544)461 247, info@vvgroenlo.nl

DE 80-JARIGE OORLOG

Waarschijnlijk heeft een ieder van ons vroeger op school moeten opdreunen: 'Tach-tig-ja-ri-ge oor-log vijf-tien-acht-en-zes-tig tot zes-tien-acht-en-veer-tig'. Maar wat weten we nu nog over die zeer bewogen tijd. Even een kleine opfrissing van ons geheugen.

In 1555 werd Filips II koning van Spanje en erfde hij alle graafschappen en hertogdommen in het tegenwoordige Nederland. Hij wilde dat in al zijn gebieden dezelfde wetten en regels gehandhaafd werden. Op één punt was hij heel duidelijk: de godsdienst. Iedereen moest katholiek worden. In Nederland vonden veel stadhouders, Willem van Oranje voorop, dat ieder moest kunnen doen wat zijn geweten hem ingaf. Hij en velen met hem kwamen in opstand. Willem van Oranje stuurde samen met een aantal andere stadhouders een 'smeeschrift' naar Spanje waarin ze vroegen eerbied te hebben voor alle oude rechten en gewoontes. Veel mensen hadden geen werk en leden honger, terwijl de kerken vol met kostbaarheden stonden. Protestanten vonden dat beelden en versieringen in de kerk de aandacht van

God afleidde. Zo kwam het tot een explosie van woede. Het interieur van de kerken werd kort en klein geslagen (Beeldenstorm), Filips II stuurde de hertog van Alva om orde op zaken te stellen. Alva nam geen halve maatregelen. Hij begon een jacht op de protestanten en veroordeelde ze tot brandstapel of ophanging. Ook voerde hij zonder overleg een paar nieuwe belastingen (Tiende Penning) in. Er waren genoeg mensen die erg geschrokken waren van de Beeldenstorm en vonden dat de Protestanten de strenge straffen verdiend hadden. Door onderlinge verdeeldheid splitsten de Nederlanden zich in gewesten die de opstand steunden en gewesten die de Spaanse koning steunden. De oorlog tussen de Staat en Spanje heeft geduurd tot aan 1648 toen in Munster vrede werd gesloten.

DE ACHTERHOEK IN DE 80-JARIGE OORLOG

In deze oorlog hebben vooral de Achterhoek en Twente zwaar te lijden gehad, doordat hier een heel cordon van vestingen het strijdtoneel was, waaronder Bredevoort en Groenlo.

De bewoners van het Achterhoekse platteland wisten nauwelijks waar het allemaal om ging. Ze ondervonden zelf wel volop dat het oorlog was. Ten eerste waren er geen kazernes, dus moesten de soldaten tussen de oorlogshandelingen in bij de mensen worden ondergebracht. Vervolgens moesten de burgers hoge oorlogsbelastingen betalen. En als laatste werden hun eigendommen geplunderd en vernield door rondtrekkende soldaten, de ene keer Spaanse, de andere keer Staatse huurlingen. Het plunderen werd toegelaten, want soldaten kregen geen soldij en moesten zelf voor hun levensonderhoud zorgen. Door de verwarde toestand was er nauwelijks bescherming voor de burgerij.

Veldslagen in het open veld kwamen in de 80-jarige oorlog maar zelden voor. Het was een oorlog van belegeringen. De zwaarste belegeringen in deze streek vonden plaats in 1595 (Bredevoort en Groenlo) en 1627 (Groenlo). Groenlo, toen met maar zo'n 700 inwoners, bleef van 1605 tot 1627 in Spaanse handen. Bredevoort was in 1606 veertien dagen Spaans en daarna weer Staats. Tijdens het Twaalfjarig Bestand van 1609 tot 1621 bleef Bredevoort Staats en Groenlo, op acht kilometer afstand, Spaans.

Een stadsbelegering was een psychologische strijd. De aanvallers wilden de indruk wekken zo sterk, talrijk en woest te zijn, dat verdedigen geen zin had en snelle overgave maar het allerbeste was. De soldaten en de bevolking in de belegerde stad was er juist alles aan gelegen om te doen alsof ze het maanden konden uithouden. Zo zijn er verhalen dat men bijvoorbeeld steeds de molens lieten draaien en varkens lieten krijsen binnen de stadsmuren, om zo de indruk te wekken dat er nog genoeg voedsel was om de belegering vol te houden om zo de vijand te ontmoedigen en tot aftocht te bewegen.

De aanvalstactiek van de Spanjaarden en Staatsen verschilde fundamenteel van elkaar. De Spanjaarden gingen voor het afsluiten en uithongeren van een stad. Dit kon maanden duren. De Hollanders kozen voor een aanvallende tactiek: d.m.v. loopgraven werd de stad benaderd en beschoten. Deze manier van aanvallen had veel sneller effect (de belegering van Groenlo duurde amper een maand) en was dus, naar goed Hollands gebruik, een stuk goedkoper.

DE FIETSRROUTE

De informatie in dit routeboekje is gebaseerd op vertrek vanaf startpunt TOP Erve Kots. Begint u uw route bij TOP Marveld, dan kunt u de beschrijving volgen vanaf pagina 00, TOP Slingeplas (pagina 00). TOP Beneman (pagina 00). De op het kaartje aangegeven nummering correspondeert met onderstaande nummers.

TOP ERVE KOTS

U bevindt zich nu bij Erve Kots. Erve Kots is gelegen onder aan de Lievelder Es, het gebied waar een groot Staats kampement van Frederik Hendrik lag. Het werd het Quartier van den Prins genoemd. Het kwartier besloeg vrijwel de gehele es. Het grootste deel van de Staatse troepen, officieren en hoogwaardigheidsbekleiders waren hier gehuisvest.

Erve Kots is een erg oude woonplek, oorspronkelijk gelegen binnen een ellipsvormige gracht, dus beschermd. Hier liep ook een landweer, een weerwal met struiken en doornheggen die het gebied beschermde tegen binnendringers. Twee gevonden molenstenen duiden op maalactiviteit in de nederzetting, die mogelijk al teruggaat tot de zevende eeuw. Rond de boerderij, genoemd naar de oorspronkelijke bewoners Kots, richtte boer Bernard Weenink in 1936 officieel het openluchtmuseum Erve Kots op, waarin te zien is hoe de Achterhoekse boerenbevolking vroeger leefde en werkte. De oude boerderij 'Kots' met bijgebouwen werd uitgebreid met allerlei andere oudheden. Te zien zijn o.a. een 'los hoes' (boerenwoning zonder scheiding tussen mens

en dier), een olierosmolen, bijenschoer, allerlei gereedschappen en werktuigen en kleding. In het poortgebouw bevindt zich een brouwlokaal waar op ambachtelijke wijze o.a. het Prins Frederik Hendrik Pilsner wordt gebrouwen.

HET BELEG VAN GROL (GROENLO)

In Den Haag vergaderden de Staten-Generaal over de wijze van voortzetting van de oorlog tegen de Spanjaarden. Na veel wikken en wegen (de machtigste gewesten, Holland en Zeeland, wilden de oorlog op zee verder voeren) werd toch besloten "die starcke stad Grol aan te tasten". De voorbereidingen vonden in het grootste geheim plaats. Het Staatse leger, bestaande uit 20.000 man voetvolk en 5.000 ruiters, werd via de Lek en de Rijn naar het oosten verscheept. De Spanjaarden wisten inmiddels dat er een groot Staats leger op weg was, maar het was onduidelijk welke stad het doelwit van de aanval zou worden. Om de vijand op een dwaalspoor te brengen werd een schijnaanval uitgevoerd op het Duitse stadje Goch. Ondertussen ging de hoofdmacht op 17 juli 1627 in Emmerich van boord en vertrok direct richting Grolle. Op de avond van 20 juli kwam het Staatse leger voor de stad.

CIRCUMVALLATIELINIE (EEN VESTING OM EEN VESTING)

Bij het beleg van 'Grolle' in 1627 is op zo'n drie kilometer rondom de vesting Grol, buiten bereik van de kanonnen, een gesloten verdedigingslinie met 35 belegeringswerken, o.a. schansen, aangelegd om Grolle af te snijden. Zo moest voorkomen worden dat vanuit een groot kampement bij Vreden (Gaxel) het Spaanse leger de stad te hulp zou kunnen schieten.

Voor het eerst werd tijdens een belegering een volledige circumvallatielinie aangelegd. In het landschap zijn nog diverse resten van deze insluitinglinie te vinden.

De schansen werden vernoemd naar de huurlingen die het meeste aandeel hadden in het graafwerk. Engelse, Franse, Friese of Hollandse schans. Het zware werk van meer dan achtduizend mensen in 1627 heeft maar vier weken echt dienst gedaan.

DE HERONTDEKKING VAN DE FRANSE SCHANS

Schansen waren eigenlijk kleine vestingen die tijdens een aanval geheel zelfstandig moesten kunnen handelen. Ze leken dan ook op een 17^e-eeuwse geveste stad in het klein: een vierkant middenterrein met op elke hoek een bastion.

De Franse Schans werd aangelegd op een natuurlijke hoogte en controleerde de weg naar Bredevoort. Vanaf hier konden de ongetwijfeld Franse huurlingen van het Staatse leger de hele omgeving overzien.

De precieze ligging van de verdwenen Franse Schans aan de Revendijk bij Lichtenvoorde is tijdens de droge zomer van 2003 ontdekt vanuit de lucht door piloot Martin Grevers. De stervormige omtrek was als groene verkleuring te zien in een geel verbrand maïsveld. Daar waar drie eeuwen geleden de gracht van de Franse Schans is gegraven is nu de grond iets vochtiger, de wortels van het maïs konden hier water vinden, terwijl de planten elders op de akker verdroogden.

1. KANONSBULT

Aan de gracht in Groenlo staan enkele kanonnen, die de herinnering vasthouden aan de tijd van de 80-jarige oorlog. Het kanon, waarvan het voorste deel van de loop ontbreekt, is waarschijnlijk gebruikt in het beleg van 1627 door het leger van Frederik Hendrik. Dit kleinere kanon komt uit Engeland, en dateert van rond 1626. Het andere, grotere, kanon is rond 1570 al gegoten in Engeland en hiermee konden grote

stenen kogels worden afgeschoten. Dit geschut is door Frederik Hendrik achtergelaten.

2. MUSEUM

In het Stadsmuseum van Groenlo, aan de Mattelierstraat 33, wordt de 80-jarige oorlog weergegeven aan de hand van een video-presentatie.

TOP MARVELD

Van hieruit fietst u richting Bredevoort.

3. KASTEELTJE 'T WALFORT

Bij het kasteeltje 't Walfort in Aalten lag een Staats kampement. Mogelijk is dit via een loopgraaf helemaal met Bredevoort verbonden geweest. De Slinge kwam volgens een oude kaart van 1560 uit in de grachten van Bredevoort, om die van water te voorzien, en hield hier op. Maar later liep het riviertje door naar het zuidwesten, langs het Walfort. Het vermoeden bestaat dat de loopgraaf als bedding is gebruikt. 't Walfort was in de 80-jarige oorlog een Gelders Leen aan de familie Van Lintelo, na 1619 van het geslacht Van Coeverden. In 1743 erfde de familie

Van Pallandt het goed. De bovenverdieping is lang geleden al gesloopt. Het huis met zware gewelfde kelder wordt nu particulier bewoond als boerderij.

HET BELEG VAN BREDEVOORT

Toen in 1568 de 80-jarige oorlog begon, werd er een geuzenleger verzameld te Gemen, waar Willem van den Berg, de zwager van Willem van Oranje, verbleef. Het is de bedoeling dat Van den Berg de Achterhoek zal bezetten. Diederik van Bronkhorst weet niet welke kant hij moet kiezen, maar heeft duidelijk Spaanse sympathieën. Min of meer gedwongen kiest hij de Staatse kant in 1572. Hij neemt vervolgens met zijn Geuzen Bredevoort in, verovert het kasteel en maakt 5 kanonnen buit, die worden meegenomen naar Zutphen. De Spaanse veldheer Don Frederik nadert enige tijd later en de Geuzen verdwijnen weer uit Bredevoort. In 1575 geeft Diederik van Bronkhorst, vermoeid van alle zorgen, het pandheerschap over aan zijn zoon Jacob, die in 1580 openlijk de Spaanse zijde kiest en ernstig gewond raakt bij het Spaanse beleg van Lochem. Zwaargewond begeeft Jacob zich naar Bredevoort, waar hij sterft. Drie jaar later doet de na de afzwering van Filips II stadhouder van Gelderland geworden Graaf van den Berg een vergeefse aanval op Bredevoort. In 1595 trekt Maurits met een leger langs Bredevoort, belegert Grol enige tijd maar trekt zich terug als er geruchten gaan dat de Spaanse veldheer Mondragon met 5000 voetknechten en 1200 ruiters op weg is om Maurits aan te

vallen. Twee jaar daarna valt Prins Maurits opnieuw de Graafschap binnen, verovert op 28 september 1597 Grolle en besluit nu ook meteen maar Bredevoort aan te vallen, dat hij verovert. Bredevoort is weer staats.

In 1606 komt de Franse legeroverste Du Terrail komt met 1200 man Spaanse troepen van Oldenzaal en besluit in stilte de stad Bredevoort. De Staatse soldaten trekken zich terug op het kasteel en houden daar 8 dagen lang stand tot Frederik Hendrik door onderhandelingen de vijand tot overgave wist te bewegen. De Spanjaarden verlaten de stad. In dit jaar verovert Spinola echter Grolle en zo gaat het Twaalfjarige Bestand in: Bredevoort is Staats en het vlakbijgelegen Grolle Spaans.

4. BASTION WELGEMOED

Restanten van één van de aarden bastions in Bredevoort zijn te zien bij de windkorenmolen, Prins van Oranje. Een deel van het vroegere bastion Welgemoed is later tot molenberg geworden. De molen is te voet te bereiken via een paadje vanaf de Koppelstraat.

5. GRACHTENGORDEL

De Grote en Kleine Gracht in Bredevoort zijn een deel van de vroegere grachtengordel rond het hele stadje. De overige delen zijn gedempt, maar er leven ideeën om een gedeelte weer uit te graven. De grachten waren voorzien van aarden wallen, een soort dijkjes, omdat ze anders in de moerassige omgeving geen water zouden vasthouden. Het water voor het grachtenstelsel werd via de Slingebeek aangevoerd. Waarschijnlijk zijn hiervoor gedeelten verlegd tijdens de aanleg van de vestingwerken. Onder Prins Maurits werden de stenen muren vervangen door wallen die de kracht van de steeds grotere kanonskogels beter konden absorberen en een barrière vormden tegen indringers. In 1755 werd de fortificaties van Bredevoort buiten gebruik gesteld en overgedragen aan de plaatselijke overheid, die daarmee ook verantwoordelijk werd voor het onderhoud van bruggen en poorten. De Grote Gracht is bekend van de jaarlijkse gondelvaart in Bredevoort, eind augustus, begin september.

6. ST. JORISKERK

Deze kerk heeft op de torenspits niet de gebruikelijke haan of een kruis als windvaan, maar een afbeelding van St. Joris en de draak. St. Joris was als ridder de beschermheilige van de krijgsman.

Het kerkje is in 1597, toen Prins Maurits het stadje op de Spanjaarden veroverde, geheel uitgebrand. In 1599 werd begonnen met de restauratie, waarbij voor het dak en de toren hout werd gebruikt, in plaats van het duurdere steen. Deze kerk heeft nog een 'boerenzolder'. Daar konden vroeger degenen, die wegens hun drukke werk wat te laat voor de kerkdienst kwamen, discreet naar binnen en plaatsnemen.

7. 'T ZAND

't Zand is de plaats waar de burcht van Bredevoort heeft gestaan. Het terrein onder de bomen was de plek waar het kasteel stond. De voormalige school doet er nu dienst als gebouw van de Stichting Bredevoort Boekenstad. Regelmatig worden hier lezingen en exposities georganiseerd. In de vitrines bij Boekenstad (gebouw Boek-op-'t Zand) liggen kanonskogels, 'keulse donderkloten', musketkogels en een Spaans zwaard uit de 80-jarige oorlog.

HENDRICKJE STOFFELS (BEELD OP 'T ZAND)

Hendrickje Stoffels werd in 1626 in Bredevoort geboren, waar haar vader sergeant in het garnizoen was. Waarschijnlijk is hij bij de ontploffing van het kasteel om het leven gekomen.

Precies zes maanden later, de normale rouwtijd in die periode hertrouwt zijn weduwe. Het gezin Stoffels lag uit elkaar en dat is waarschijnlijk de aanleiding geweest voor Hendrikje om naar Amsterdam te vertrekken in 1648.

Zij kwam er aanvankelijk als dienstmeisje in dienst van de schilder Rembrandt van Rijn aan de Jodenbreestraat, maar werd allengs de 'huisvrouw' van deze weduwnaar. Hendrikje overleed in 1663. Het beeld is gemaakt in 1988 door de uit Amsterdam afkomstige Aaltense kunstenares Truus Doodeheever.

TOP SLINGEPLAS

Van hieruit fiets u richting Vragender.

8. KRUITTORENSTRAAT

Deze naam herinnert aan de kruittoren van het kasteel van Bredevoort, die op 12 juli in 1646 in de lucht vloog door blikseminslag. Kasteel en een groot deel van het stadje gingen verloren, er vielen ruim veertig doden en veel gewonden, onder wie bijna het hele gezin van Drost Van Haersolte. In de vloer van de Sint Joriskerk werden de Van Haersoltes begraven. De grafstenen zijn schoongemaakt en zijn in 2006, na lange tijd, weer op hun oorspronkelijke plek geplaatst.

9. BOLWERKWEG

Genoemd naar een bolwerk of bastion. Oorspronkelijk was het een verdedigingswerk van houten stammen.

10. KLOOSTERDIJK/ SCHAARWEG

Genoemd naar het vroegere klooster Schaer, waarnaar de buurtschap ook 't Klooster heet. Het Klooster wordt in 1429 gesticht, om de monniken die in ballingschap leefden en die het gezag van de paus uit Avignon niet accepteerden, te huisvesten. Bredevoort behoorde namelijk tot het bisdom Munster. Dirk van Lintelo had hemelse tekenen gezien die hem de plaats aanweezen waar het klooster gebouwd moest worden. Hij nam ook zelf intrek in het klooster en leefde er 30 jaar.

Klooster Schaer is in 1597 tegelijk met de verovering van Bredevoort door Maurits verwoest. De prior van het klooster woonde sindsdien in Bredevoort in het "priorhuijs".

De steen met daarin de naam van Dirk van Lintelo gebeiteld, de schenker van de grond van het Klooster, is onlangs geïdentificeerd. De steen heeft waarschijnlijk in de poort van het klooster gezeten en is nu in Bredevoort te zien. Op de driesprong staat sinds november 2005 een bronzen beeld van een kloosterling ter herinnering aan het verleden.

TOP BENEMAN

Van hieruit fietst u richting Lieveelde.

11. RUÏNE VAN DE JACOBS- KAPEL IN VRAGENDER

Deze kapelruïne dateert van plm. 1444 als bijkerk van Groenlo. Priesters kwamen er te paard driemaal per week de mis lezen. Na 1650 raakte

de kapel buiten gebruik en in verval, toen de bevolking naar de kerk in Lichtenvoorde ging.

12. PASTOOR SCHEEPERS- STRAAT/GROLSE DIJK

Over deze nu lijnrechte weg ('dijk') trok in 1627 het Staatse leger van Emmerik, waar het op 17 juli was ontscheept, via Bredevoort massaal op naar Grol. Op 20 juli kwam het leger voor Grolle.

13. ENGELSE SCHANS TE LIEVELDE

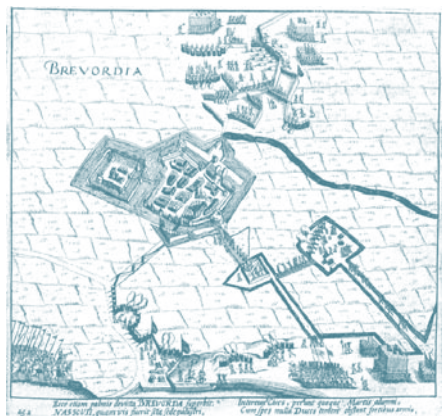
De Engelse Schans ligt buiten de insluitinglinie. Deze schans is aangelegd om het grootste kampement van Frederik Hendrik (bij Erve Kots) te beschermen. Wanneer deze natuurlijke hoogte in Spaanse handen zou vallen zou het kwartier van de prins binnen het bereik van de vijandelijke kanonnen liggen. Er is, voor zover bekend, niet gevochten rond de Engelse Schans. Ook Erve Kots werd met name door de strategische ligging van deze schans niet aangevallen.

Tijdens de ruilverkaveling in de dertiger jaren van deze eeuw zijn vrijwel alle overblijfselen van het beleg geëgaliseerd. De Engelse schans is dit lot (grotendeels) ontlopen omdat het in een bos lag en vlak na de oorlog aangekocht werd

door de Motor- en Autoclub Lichtenvoorde (MACL). Vanwege de hoogteverschillen tussen de wallen, bastions en droge gracht werd het terrein jarenlang door de MACL gebruikt als crossterrein. Na de aanleg van een nieuwe crossbaan ten zuiden van de Schans werd het betrekkelijk rustig rond het oude belegeringswerk.

SCHAPEN OP DE ENGELSE SCHANS

De Engelse Schans is enkele jaren geleden gereconstrueerd naar de situatie van het belegering van Grolle in de zomer van 1627. Het beheer is door MACL in handen gegeven van de daartoe opgerichte Stichting Engelse Schans. Vanaf 18 februari 2006 wordt de Engelse Schans enige tijd begrast door een kudde schapen. De begrazing is noodzakelijk om de spontane opslag van bomen en struiken tegen te gaan en de ontwikkeling van een beschermende zode te versterken. Tijdens de begrazing blijft de Schans toegankelijk voor publiek.

COLOFON

UITGAVE EN COPYRIGHT

Achterhoeks Bureau voor Toerisme
Postbus 4106, 7200 BC Zutphen
(0575) 519 330, www.vvwachterhoek.nl

SAMENSTELLING WERKGROEP

Deze fietsroute is ontwikkeld op initiatief van het Gelders Overijssels Bureau voor Toerisme (GOBT) en het Recreatieschap Achterhoek-Liemers (RAL) in samenwerking met het Achterhoeks Bureau voor Toerisme (ABT), Bredevoort Boekenstad, VVV Groenlo-Lichtenvoorde, Gemeente Oost-Gelre en Erve Kots.

KAARTMATERIAAL

Kaart voor Vakantie en Vrije Tijd Achterhoek, © VVVAchterhoek, ANWB en Wegener Falkplan.

VORMGEVING EN PRODUCTIE

Hilarius Drukkerij en Ontwerpstudio te Brummen

Deze fietsroute is mede mogelijk gemaakt door financiële bijdragen van de Europese Unie, Provincie Gelderland, Recreatieschap Achterhoek-Liemers en Erve Kots.

RECREATIESCHAP
ACHTERHOEK LIEMERS

provincie
GELDERLAND

COPYRIGHT

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden vervoelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen of enige andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever. De uitgever is niet aansprakelijk voor schade, die het mogelijk gevolg zou kunnen zijn van verkeerde gegevens.

80-JARIGE OORLOG ROUTE, 40,5 KM

